Претенденти на посаду судді — непостійного члена місцевого конституційного суду повинні також відповідати вимогам на посаду судді Конституційного Суду України.

Кандидати на посаду непостійного члена місцевого конституційного суду — це передусім судді загальних судів, прокурорські працівники, в тому числі і ті, що пішли у відставку, та вчені-юристи. Ними не повинні б бути ті посадові особи — юристи за фахом, які працюють в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, за винятком тих, що знаходяться у відставці чи вийшли на пенсію. Добір таких кандидатів здійснювала б Вища рада юстиції.

Кількісний склад місцевого конституційного суду зумовлювався б кількістю населення, яке проживає на відповідній адміністративно-територіальній одиниці, та її насиченістю державними, виробничими чи іншими структурами зі статусом юридичної особи.

При голові місцевого конституційного суду працював би на постійній основі апарат цього суду, який би забезпечував його поточну роботу.

Таким чином, судова влада б об'єктивовувалась, матеріалізовувалась і в такому інституті Української держави — державному органі, як місцеві конституційні суди.

Надійшла до редколегії 22.05.03

В. Тихий, член-кореспондент АПрН України, суддя Конституційного Суду України

Основні повноваження Конституційного Суду України

Основні (головні) повноваження Конституційного Суду України передбачені ст. 150 Конституції України. До них належать вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів і офіційне тлумачення Конституції та законів України. При здійсненні судом цих повноважень виникає цілий ряд теоретичних і практичних проблем, вирішенню яких і присвячена дана стаття.

Згідно зі ст. 150 Конституції України об'єктами конституційного контролю Конституційного Суду України (вирішення питань про відповідність Конституції України) (конституційність) є: 1) закони та інші правові акти Верховної Ради України; 2) акти Президента України; 3) акти Кабінету Міністрів України; 4) правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Цей перелік об'єктів конституційного контролю є вичерпним (закритим). Прийняття законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України та правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим передбачено відповідно ст. 91, ч.ч. 3 і 4 ст. 106, ст.ст. 117, 135 і 137 Конституції України.

Конституційний Суд України не має права перевіряти конституційність положень чинної Конституції України ні за якими параметрам і вони не можуть бути визнані неконституційними.

Юрисдикція Конституційного Суду України з питань про відповідність Конституції України (конституційність) правових актів поширюється на закони України та інші правові акти Верховної Ради України, акти Президента України, акти Кабінету Міністрів України, правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим, прийняті, як правило, після набуття чинності Конституцією[1]. Але відповідно до пп. 2 п. 3 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Конституційний Суд України»[2] та Рішення Конституційного Суду України від 23 червня 1997 р. «У справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 2 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно правових актів органів Верховної Ради України» юрисдикція Конституційного Суду України з питань про відповідність Конституції України (конституційність) правових актів поширюється також і на закони та інші правові акти Верховної Ради України, нормативні акти Президії Верховної Ради України, акти Президента України, акти Кабінету Міністрів України, правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим, прийняті до набуття чинності Конституцією України (справа про акти органів Верховної Ради України)[3]. При цьо-

[1] Див.: Підпункт 1 пункту 3 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Конституційний Суд України» // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №49.

[2] Див.: Відомості Верховної Ради України. –1996. – №49.

[3] Див.: Вісник Конституційного Суду України. – 1997. – №2. – С. 19–22.

му Конституційний Суд України виходив з того, що на підставі п. 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України «правомірним є поширення юрисдикції Конституційного Суду України з питань про відповідність Конституції України правових актів, прийнятих до набуття чинності Конституцією України, тільки на нормативні правові акти, враховуючи, що за своєю природою ненормативні правові акти, на відміну від нормативних, встановлюють не загальні правила поведінки, а конкретні приписи, звернені до окремого індивіда чи юридичної особи, застосовуються одноразово і після реалізації вичерпують свою дію»[1].

Перевірці відповідності Конституції України (конституційності) підлягають лише ті закони та інші правові акти, які набрали чинності, тобто оцінка законів та інших правових актів здійснюється Конституційним Судом України тільки в порядку наступного (репресивного) конституційного судового контролю.

Не можуть бути об'єктами конституційного контролю Конституційного Суду України проекти правових актів, крім відповідно до ст. 159 Конституції України законопроектів про внесення змін до Конституції України. З огляду на принцип поділу влади (ст. 6 Конституції України) повноваження Конституційного Суду України не дозволяють йому втручатись у стадії правотворчого (законодавчого) процесу, здійснювати попередній контроль.

За смислом ст.ст. 150 і 152 Конституції України об'єктом конституційного контролю Конституційного Суду України можуть бути тільки закони та інші правові акти, які не втратили чинності. Якщо на момент розгляду справи Конституційним Судом України правовий акт втратив чинність, Конституційний Суд України здійснює його перевірку на предмет конституційності тільки в тих випадках, коли не можна поновити конституційні права і свободи людини і громадянина, порушені його застосуванням.

Не можуть бути об'єктом конституційного контролю Конституційного Суду України закони, прийняті всеукраїнським референдумом. Але акти Верховної Ради України та акти Президента України, прийняті відповідно до їх повноважень, встановлених Конституцією України, про призначення референдуму є об'єктами судового конституційного контролю Конституційного Суду України.

Згідно зі ст. 150 Конституції України в її системному зв'язку з ч. 2 ст. 147 та ч. 1 ст. 152 Конституції України об'єктом консти-

[1] Вісник Конституційного Суду України. – 1997. – №2. – С. 20–21.

туційного контролю є лише правові акти, тобто ті, які мають правове значення, стосуються права, тягнуть за собою юридичні наслідки. Отже, не можуть бути об'єктом конституційного контролю Конституційного Суду України такі акти, як звернення, заяви, акти політичного характеру тощо, котрі не мають юридичного значення, не породжують жодних юридичних наслідків.

До повноважень Конституційного Суду України не належать питання щодо законності підзаконних актів: 1) Верховної Ради України; 2) Президента України; 3) Кабінету Міністрів України; 4) Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Конституційний Суд України також не уповноважений вирішувати питання як конституційності, так і законності актів органів влади, не зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 150 Конституції України. Це рішення органів місцевого самоврядування (ст. 144 Конституції України), акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, акти органів прокуратури України, акти судів загальної юрисдикції тощо.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) як у вигляді абстрактного, так і конкретного конституційного контролю. Абстрактний контроль не пов'язаний із застосуванням правового акта, а конкретний контроль, навпаки, здійснюється в зв'язку з конкретними випадками застосування правового акта чи з конкретною діяльністю органів держави і посадових осіб.

Конституційний Суд України перевіряє відповідність законів та інших правових актів чинній Конституції України і не уповноважений перевіряти відповідність правових актів колишній Конституції України і Конституційному Договору між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України», дія яких припинилась одночасно з набуттям чинності Конституції України, тобто з дня її прийняття (ст. 160 Конституції України, Закон України від 28 червня 1996 р. «Про прийняття Конституції України і введення її в дію»).

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів з точки зору як матеріальної, тобто змістової, їх перевірки, так і формальної, тобто перевірки відповідності встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвален-

ня або набрання ними чинності та дотримання конституційних повноважень при їх прийнятті (ч. 2 ст. 152 Конституції України, ст. 15 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Розгляд і вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Конституційний Суд України здійснює не за власною ініціативою, а за зверненнями (конституційними поданнями) певних суб'єктів, передбачених абз. 2 ч. 1 ст. 150 Конституції України.

Конституційне подання є приводом для розгляду справи Конституційним Судом України, тобто зобов'язує Конституційний Суд України прийняти її до розгляду. Підставою (загальною) для конституційного подання і відповідно розгляду справи Конституційним Судом України про неконституційність закону або іншого правового акта є наявність спору щодо їх неконституційності. Наявність підстави для розгляду справи зобов'язує Конституційний Суд України розглянути її по суті в судовому засіданні і винести по ній вмотивоване рішення.

Конституція України не передбачає права громадян, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб на звернення до Конституційного Суду України щодо неконституційності законів та інших правових актів (право на конституційну скаргу). Фізичні та юридичні особи можуть з цих питань звертатись до Президента України, який є гарантом прав і свобод людини і громадянина (ч. 2 ст. 102 Конституції України), Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ч. 3 ст. 55 Конституції України, Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини») або інших суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду України.

Було б доцільним надати фізичним і юридичним особам право на звернення до Конституційного Суду України щодо неконституційності нормативно-правових актів, які порушують їх конституційні права або можуть їх порушити. Фізичні та юридичні особи краще всіх знають, чи порушені або можуть бути порушені їх конституційні права і свободи тим чи іншим нормативно-правовим актом.

За радянською системою влади, виходячи з формального верховенства вищого представницького органу, наділеного також формально всією повнотою державної влади, право офіційного (нормативного) тлумачення Конституції та законів України належало Верховній Раді. Конституція України закріпила

поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6) і з відання Верховної Ради України право офіційного тлумачення Конституції та законів України передала до самостійних повноважень Конституційного Суду України (ч. 2 ст. 147, п. 2 ч. 1 ст. 150). Офіційне (нормативне) тлумачення Конституції та законів України є виключною прерогативою Конституційного Суду України. Тому ніякий інший орган державної влади не має права здійснювати таке тлумачення. Про це свідчать не тільки ч. 2 ст. 147 та п. 2 ч. 1 ст. 150 Конституції України, але й п. 6 розділу XV Перехідних положень Конституції України, згідно з яким Верховна Рада України мала право здійснювати тлумачення законів лише до створення Конституційного Суду України.

Збереження за Верховною Радою України функції офіційного (нормативного) тлумачення Конституції та законів України не тільки створювало б небезпеку внесення змін у зміст цих нормативно-правових актів з метою надання їм зворотної дії, а й позбавляло б остаточності рішення Конституційного Суду України, вело б до їх перегляду та скасування, підривало б стабільність законодавства, робило б парламент суддею у своїй (власній) справі, чим порушувало б цей загальновизнаний принцип. Якщо Верховна Рада України має намір створити нові правові норми, то вона може це зробити шляхом прийняття закону. При незгоді парламенту з рішенням Конституційного Суду України про тлумачення тих чи інших положень закону, він може внести до нього поправки, щоб зробити його більш чітким чи зовсім по-іншому або відповідно до Конституції України врегулювати ті чи інші суспільні відносини.

Об'єктом офіційного тлумачення Конституційного Суду України є чинні Конституція та закони України, прийняті як до, так і після набуття чинності Конституцією України. Закони, які не набрали чинності, та закони, які втратили силу, офіційному тлумаченню Конституційним Судом України не підлягають. Але об'єктом офіційного тлумачення Конституційного Суду України можуть бути закони або їх окремі положення, які застосовуються в зв'язку з їх переживаючого (ультраактивною) силою.

Офіційному тлумаченню Конституційного Суду України підлягають закони, які відповідають Конституції України. Тому офіційному тлумаченню законів України передує з'ясування питання їх відповідності Конституції України (конституційності). Якщо виявиться, що закон не відповідає Конституції

України, суперечить їй, він визнається неконституційним з усіма наслідками, що випливають із цього.

Якщо можливі різні інтерпретації тих чи інших положень Конституції або законів України і ці тлумачення не суперечать Конституції України, вирішувати такі питання, конкретизувати такі положення повинен парламент. У противному разі своїм тлумаченням таких положень Конституції або законів України Конституційний Суд України обмежував би повноваження Верховної Ради України.

Юридичну діяльність щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України Конституційний Суд України здійснює за зверненнями певних суб'єктів, за встановленою законом процедурою і виражає в особливій формі — інтерпретаційних актах — у рішеннях, які тягнуть за собою відповідні правові наслідки.

Конституція України, зокрема ст. 150 не визначила коло суб'єктів, які можуть звертатись до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, залишивши це питання на розсуд законодавця. Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» право на звернення до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України мають такі суб'єкти: 1) у формі конституційного подання — Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховний Суд України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування (абз. 4 ст. 41); 2) у формі конституційного звернення — громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи (ст. 43).

Підставами для звернення до Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції України та законів України у формах конституційного подання і конституційного звернення є відповідно: практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України (ч. 1 ст. 93 Закону України «Про Конституційний Суд України») або наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його

конституційних прав і свобод (ст. 94 Закону України «Про Конституційний Суд України).

Практична необхідність офіційного тлумачення Конституції України або законів України може бути обумовлена неясністю (двозначністю, розпливчастістю, неточністю, нечіткістю) їх окремих положень, або неоднозначним застосуванням, або хоча й однозначним, але неправильним їх розумінням і застосуванням. Офіційне тлумачення Конституції або законів України якраз і покликане подолати ці обставини, зробити, зокрема, неясні положення ясними, зрозумілими.

Неоднозначність тлумачення і застосування положень Конституції України викликана тим, що вона була прийнята в результаті взаємних поступок, компромісів. При її прийнятті згладжувалися і зближувалися різні теоретичні підходи до тих чи інших проблем, їм надавалося загального забарвлення, однаково прийнятного для різних політичних сил. До того ж значна частина норм Конституції України сформульована досить загально і абстрактно, у багатьох випадках з використанням оціночних понять.

Неоднозначність тлумачення і застосування законів України викликається динамічністю розвитку суспільства і неможливістю своєчасного врегулювання відповідних суспільних відносин, вимушеністю законодавця регулювати і ті відносини, природа і закономірності яких достатньо не досліджені, реформуванням усіх сфер суспільного життя, нестабільністю законодавства в перехідний період, його суперечливістю, наявністю колізій і прогалин, недоліками законодавчої техніки тощо.

Необхідність однаковості практики застосування положень Конституції та законів України, а тим самим визначеності правових відносин випливає з вимог правової держави і, зокрема, законності і правової безпеки, рівності конституційних прав і свобод громадян та їх рівності перед законом (ст. 24 Конституції України), обумовлюється також тим, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як громадяни України, — за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (ст. 26 Конституції України). До того ж одними з основних засад судочинства є законність та рівність усіх учасників судового процесу перед

законом і судом (п. 1 і 2 ч. 3 ст. 129 Конституції України), а це неможливо без однозначного (однакового) застосування положень Конституції та законів України до всіх однаково, без однакової судової практики.

Підставою для офіційного тлумачення Конституції та законів України за конституційними поданнями органів державної влади, не передбачених ст. 150 Конституції України, і органів місцевого самоврядування є тільки ті положення зазначених нормативно-правових актів, які стосуються питань, віднесених до відання цих суб'єктів.

Підставою для офіційного тлумачення Конституції або законів України за конституційними зверненнями фізичних та юридичних осіб є тільки ті положення цих нормативно-правових актів, які застосовані або підлягають застосуванню щодо суб'єкта конституційного звернення в конкретній справі і це привело чи може привести до порушення його конкретного конституційного права. Суб'єкт конституційного звернення повинен вказати конкретні факти і обставини, які б свідчили про це.

На практиці трапляються такі ситуації, коли ті чи інші положення Конституції або законів України застосовуються хоча й однозначно, але неправильно, і це порушує конституційні права і свободи людини і громадянина або створює можливість їх порушення. Конституційний Суд України у цих випадках також розглядає справи за зверненнями фізичних або юридичних осіб і приймає щодо них відповідні рішення. Так, усі суди України і після прийняття Конституції України відмовляли громадянам України у прийнятті скарг (позовів): 1) на рішення Центральної виборчої комісії по виборах народних депутатів; 2) на дії посадових осіб органів прокуратури; 3) на бездіяльність посадових осіб щодо розподілу житла; 4) Кабінету Міністрів України про виконання зобов'язання за облігаціями Державної цільової безпроцентної позики 1990 р. та відшкодування моральної шкоди. Конституційний Суд України визнав таку практику антиконституційною і дав офіційне тлумачення відповідних положень Конституції та законів України[1].

Було б логічним, правильним і справедливим надати право громадянам України, іноземцям, особам без громадянства та

[1] Див.: Вісник Конституційного Суду України. – 1997. – № 2. – С. 27–30, 31–35; 1998. – №1. – С. 3–7, 34–38.

юридичним особам звертатися до Конституційного Суду України не тільки при неоднозначному застосуванні положень Конституції та законів України, як це передбачає Закон України «Про Конституційний Суд України», але й при однозначному, але неконституційному їх застосуванні.

Конституційний Суд України за результатами розгляду на пленарних засіданнях справ щодо конституційності законів та інших правових актів і щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України приймає рішення.

Рішення Конституційного Суду України з питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів і офіційне тлумачення Конституції та законів України є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, в тому числі і самим Конституційним Судом України, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, об'єднаннями громадян та іншими організаціями, громадянами та юридичними особами на всій території України. Невиконання рішень Конституційного Суду України тягне за собою передбачену законом відповідальність. Рішення Конституційного Суду України діють безпосередньо і не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади, посадових та службових осіб.

Рішення Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів або інших правових актів і щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України є остаточними. Це означає, що вони набирають чинності з моменту їх ухвалення (проголошення) і ніхто, в тому числі і Конституційний Суд України, скасувати або змінити їх не може.

Рішення Конституційного Суду України не можуть бути оскаржені. Разом з тим згідно з ч. 4 ст. 55 Конституції України, якщо особою використані всі національні засоби правового захисту, вона має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, а відтак, і оскаржувати в них рішення Конституційного Суду України. Але незалежно від наслідків розгляду такої скарги міждержавні органи ні в якому разі не мають права скасовувати рішення суду тієї чи іншої держави.

У рішенні Конституційного Суду України про невідповідність Конституції України (неконституційність) правових

актів вони визнаються нечинними на майбутнє. Ці акти фактично скасовуються і не мають юридичної сили з моменту ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. І саме з цього часу закони, інші правові акти або їх окремі положення, котрі рішеннями Конституційного Суду України визнані неконституційними, не підлягають виконанню (застосуванню) як такі, що втратили силу на підставі рішення Конституційного Суду України.

Органи державної влади, органи Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, посадові та службові особи, громадяни та їх об'єднання, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи не мають права застосовувати чи використовувати правові акти або їх положення, які визнані неконституційними[1].

Юридична сила рішення Конституційного Суду України про визнання правового акта неконституційним не може бути подолана повторним прийняттям цього ж акта.

Рішення Конституційного Суду України, якими закони, інші нормативно-правові акти або їх окремі положення визнані неконституційними, мають силу нормативно-правового акта. Визнаючи той чи інший нормативно-правовий акт неконституційним і тим самим скасовуючи його, Конституційний Суд України виконує функцію правотворця. Такі рішення Конституційного Суду України фактично створюють нові правові норми. Вони поширюються на всіх суб'єктів права і породжують нові права і обов'язки.

Рішення Конституційного Суду України про визнання закону чи іншого правового акта неконституційним позбавляє їх обов'язкової сили. Але юридична сила такого рішення Конституційного Суду України не може бути прирівняна до юридичної сили звичайних законів та інших нормативно-правових актів, оскільки для перегляду положень цього рішення необхідне внесення змін до Конституції України.

Рішення Конституційного Суду України про невідповідність Конституції України (неконституційність) законів, інших правових актів або їх окремих положень мають пряму і негайну дію, а у випадках, передбачених Конституцією України, і зворотну дію. Згідно зі ст. 58 Конституції України рішення Конституційного Суду України, яке пом'якшує або скасовує відповідальність особи, має зворотну дію.

[1] Див.: Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – №6. – С. 20.

Визнання правового акта неконституційним є підставою для скасування інших правових актів, які відтворюють або конкретизують його положення.

Правова природа рішень Конституційного Суду України про офіційне тлумачення положень Конституції та законів України похідна від місця Конституційного Суду України в системі механізму держави і його компетенції. Правова природа офіційного тлумачення Конституції та законів України полягає в їх з'ясуванні і роз'ясненні, інтерпретації, встановленні дійсного змісту, тобто в певній констатації, а не в їх поправках, змінах чи доповненнях.

Метою офіційного тлумачення Конституційним Судом України положень Конституції та законів України є встановлення їх однозначного і правильного розуміння та застосування на всій території держави і надання роз'яснення щодо цього.

Змістом офіційного тлумачення Конституційним Судом України положень Конституції та законів України є їх конкретизація, уточнення, деталізація. Це певні норми, а саме — інтерпретаційні норми, в яких даються приписи, як розуміти той чи інший термін, вислів або правову норму в цілому, як її застосовувати. Це нормативне тлумачення, норми-роз'яснення, вони сприяють правильній реалізації Конституції та законів України і в цьому аспекті є допоміжними правилами. Їх допоміжний характер дістає вияв і в тому, що вони не можуть застосовуватись окремо, самостійно, без роз'яснювальних положень Конституції та законів України, вони діють тільки разом з положеннями, які тлумачилися, і не можуть бути нормативною основою правозастосовних актів. При вирішенні конкретних справ необхідно посилатися на правові норми Конституції та законів України як на юридичні підстави для рішення і лише додатково — на їх офіційні роз'яснення Конституційним Судом України.

Функціональне призначення рішень Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції та законів України — це юридичний засіб забезпечення їх правильного і однозначного розуміння і застосування, а отже, й один з юридичних засобів зміцнення конституційної законності, охорони Конституції України.

Юридична сила офіційного тлумачення Конституційним Судом України положень Конституції та законів України полягає в тому, що воно (роз'яснення) має державний загальнообов'язковий

характер, котрий за юридичною силою наближає його до роз'яснюваних положень Конституції та законів України.

Офіційні тлумачення Конституційним Судом України положень Конституції та законів України мають за своєю обов'язковістю вищу юридичну силу порівняно з тлумаченнями, що здійснюються іншими державними органами, посадовими та службовими особами. Це вищий вид тлумачення Конституції та законів України, адже Конституція України не передбачає автентичного тлумачення ні її положень, ні законів України.

Рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції та законів України як допоміжний акт за своєю юридичною силою розташовується (знаходиться у супідрядному положенні) за актом, що роз'яснюється, в такій послідовності: тлумачення положень Конституції — за Конституцією, тлумачення законів — слідом за законами.

Сфера дії (територія, коло осіб і коло випадків) рішень Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції та законів України збігається зі сферою дії останніх і вони є нормативними.

Чинність у часі офіційного тлумачення Конституційним Судом України Конституції та законів України визначається чинністю норми права, що тлумачиться, воно розділяє їх долю. Причому тлумачення однієї й тієї ж норми не може змінюватися протягом цього часу, якщо ця норма безпосередньо або опосередковано не змінювалася.

Офіційне тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом України має зворотну дію. Її межі визначаються моментом набрання чинності самими положеннями Конституції та законами України, що інтерпретуються. Адже в процесі здійснення правової норми, яка не змінювалася, її зміст залишається одним і тим самим (незмінним), і офіційними тлумаченнями тільки встановлюється той смисл, який вклав у неї законодавець. Тому норми права завжди мають той зміст, який розкрито офіційними тлумаченнями, і вони повинні застосовуватися відповідно до даного змісту. Якщо офіційному тлумаченню Конституційного Суду України положень Конституції або законів України не відповідають акти їх застосування, останні підлягають скасуванню.

При «переживанні» положень законів України, які інтерпретуються, має місце і «переживання» їх офіційного тлумачення Конституційним Судом України.

Тлумачення Конституції України, законів України та інших актів здійснюється Конституційним Судом України також і при вирішенні питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (п. 1 ч. 1 ст. 150 Конституції України); при перевірці справи і дачі висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент (ч. 5 ст. 111, частина друга статті 151 Конституції України); при дачі висновків: про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України (п. 28 ч. 1 ст. 85 Конституції України), про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість (ч. 1 ст. 151 Конституції України), а також щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам ст.ст. 157 і 158 Конституції України. Справа в тому, що застосування Конституції, як й інших норм права, неможливе без їх тлумачення. Без тлумачення Конституції, законів України та інших актів неможливо прийняти рішення (висновок), без цього немає і самої конституційної юрисдикції. Але якщо спеціальною метою і результатом офіційного (нормативного) тлумачення Конституції та законів України за конституційними поданнями чи конституційними зверненнями є саме офіційне (нормативне) тлумачення цих актів, то безпосередньою метою тлумачення (казуальне тлумачення) положень Конституції України та актів, які перевіряються на конституційність, є правильне вирішення конкретного питання про їх відповідність Конституції України.

Тут не ставиться спеціальна мета тлумачення (роз'яснення) Конституції та законів України, воно є невід'ємною складовою застосування Конституції, засобом вирішення конкретного конституційно-правового спору, аргументом обґрунтування рішення (висновку), супроводжує цей процес, фігурує тільки у мотивувальній частині рішення (висновку) і як самостійне явище не існує.

Незважаючи на те що це тлумачення норми права іменується «казуальним», воно далеко виходить за межі конкрет-

ної справи. Такі рішення Конституційного Суду України у конкретних справах є прецедентами у сенсі зразків, прикладів розуміння і застосування положень Конституції та законів України. У цих рішеннях нерідко формулюються загальні правові позиції (положення) стосовно інтерпретації тих чи інших норм права. Ці інтерпретації, як і офіційні (нормативні) тлумачення Конституції та законів України, є обов'язковими до виконання, в тому числі і для Конституційного Суду України. Тому висновки щодо нормативного тлумачення Конституційного Суду України мають у принципі застосовуватися і до його казуального тлумачення.

Надійшла до редколегії 02.12.02

В. Нагребельний, член-кореспондент АПрН України

Правові основи державного управління економічною сферою та їх вдосконалення

Досвід багатьох держав світу засвідчує, що не можна побудувати високорозвинену державу без опори на добре врегульовану в правовому відношенні економіку. Проведення державою відповідної економічної політики зумовлює необхідність динамічного й адекватного розвитку та вдосконалення правової системи.

На сучасному етапі державотворення Україна прагне створити цілісну програму соціально-економічного розвитку, реформувати економіку, забезпечити необхідні механізми господарювання, відповідну фінансово-бюджетну, кредитну та грошову системи. І це цілком закономірно, оскільки становить об'єктивну передумову розвитку через подолання кризових явищ в економічній та соціальній сферах.

У процесі формування ринкових відносин важливо подолати штучне протиставлення державних інститутів і ринку. Держава є основним суб'єктом реформування економіки і поглиблення інтеграційних процесів. Це обумовлює об'єктивну необхідність істотного зміцнення держави з одночасним виключенням надмірного її втручання в економічні процеси, що свого часу мало